

SİNOP İLİ DEĞERLERİ SEMPOZYUMU BİLDİRİLER KİTABI

Editörler:

Yrd. Doç. Dr. Alpay TIRIL

Yrd. Doç. Dr. Evrim SÖNMEZ

Yrd. Doç. Dr. Süleyman ÖZDEMİR

Doç. Dr. Hünkar Avni DUYAR

Ankara-2015

ISBN 978-605-88024-2-1

Kapak Tasarımı: Manas Medya

Baskı: HTC Matbaacılık

SİNOP'TAN BURSA'YA BİR OSMANLI ÂLİMİ: İLYAS B. İBRAHİM ES-SİNOBİ (Ö. 891/1486)

Kadir Gömbeyaz

Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Özet

İlyas b. İbrahim es-Sinobî, aslen Sinoplu olup ömrünün büyük çoğunluğunu Bursa'da geçirmiş, döneminin en prestijli eğitim kurumlarından biri olan Bursa'daki Sultaniye Medresesi'nde müderrislik yapmış ve bu görevindeyken vefat etmiş, ebedî istirahatine Bursa'da çekilmiş, fakat gerek çağdaşları gerekse de sonrakiler tarafından her zaman "Sinobî" yani "Sinoplu" olarak anılmış bir Osmanlı âlimidir. Kelam, tefsir, Arap dili ve edebiyatı sahalarında eserler yazmıştır. O daha çok İmam-ı Azam Ebû Hanîfe'nin el-Fıkh-ı'l-ekber isimli itikada dair meşhur eseri üzerine 865/1460 tarihinde yazdığı ve Fatih Sultan Mehmed'e hediye ettiği şerhi ile tanınır ve bu sebeple kaynaklarda "Fıkh-ı Ekber Şârihi" olarak tanıtılır. Bu şerhin çok sayıda yazma nüshasının mevcut oluşu, eserin Osmanlı ilim çevreleri tarafından büyük kabul gördüğünü göstermektedir. Sinobî'nin kabrinin dönemin seçkin âlim ve ileri gelen kişilerinin gömüldüğü Bursa'daki Zeyniler Kabristanı'nda bulunuyor olması, döneminde sahip olduğu yüksek mevki ve itibara işaret etmektedir.

Bu çalışma, hayat çizgisi Sinop'tan başlayıp Bursa'ya uzanan, Osmanlı'nın kuruluş dönemini tamamlayıp yükselişe geçtiği bir devirde en başta gelen ilim kurumlarından birinde hocalık yapmış bir Osmanlı âlimi İlyas b. İbrahim es-Sinobî'nin, kaynakların verdiği sınırlı bilgiler ve araştırmalarımız sonucunda ulaştığımız bulgular çerçevesinde, hayatı, kariyeri, eserleri, tesirleri ve ilmî konumu üzerinde durmakta ve Sinop ile Bursa'yı buluşturan bu Osmanlı âlimini Sinop ilinin bir değeri olarak tanıtmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sinobî, Bursa, Osmanlı, Fıkh-ı Ekber Şerhi, Zeyniler

1. Giriş

Bir şehrin değerleri tabiatı, yeraltı-yerüstü zenginlikleri, tarihî ve kültürel mekanları gibi maddî unsurlar yanında yetiştirdiği ilim adamları, sanatkarlar, devlet adamları gibi manevî unsurlardan da oluşmaktadır. İşte Sinop ilinin manevî değerlerinden biri de Osmanlı Devleti'nin yükselme devrinde yaşamış, aslen Sinoplu olmakla birlikte Bursa'ya göçmüş, ömrünün önemli bir kısmını Bursa'da geçirmiş, buradaki en gözde eğitim-öğretim kurumlarında öğrencilik daha sonra da hocalık yapmış ve son nefesini Bursa'da vermiş, fakat gerek çağdaşları gerekse de sonrakiler tarafından her zaman "Sinobî" yani "Sinoplu" olarak anılmış İlyas b. İbrahim es-Sinobî, diğer deyişle Sinoplu İlyas oğlu İbrahim Efendi'dir (Bundan böyle Sinobî şeklinde bahsedilecektir). Ne Sinoplu hemşehrilerinin ne de ebedî istirahatine çekildiği Bursa'nın sakinlerinin pek de tanımadığı bu şahsiyet elde ettiğimiz kaynaklardaki sınırlı bilgilerden ve araştırmalarımız neticesinde elde ettiğimiz bulgulardan hareketle bu çalışma vesilesiyle tanıtılmaya ve onun Sinop'un gurur duyması gereken manevî bir değeri olduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Araştırmalarımız sonucunda Sinobî hakkında elde ettiğimiz sınırlı verileri Hayatı-Kariyeri-Eserleri-Vefatı ve Kabri başlıkları altında inceleyeceğiz.

2. Hayatı

Sinobî'nin tam olarak ne zaman ve nerede doğduğu kaynaklarda belirtilmemiş olsa da "Sinobî" (o günkü dilde Sînâbî) nisbesinden hareketle Sinop'ta doğduğu veya aslen Sinoplu olduğu anlaşılmaktadır (Kazanç, 1991). Sinop, erken dönem Müslüman yazarlar tarafından "Sanüb" şeklinde yazılmış, erken dönem Osmanlı kaynaklarında ise bu ad "Sînâb" veya "Sînüb" şeklinde geçmiştir (Öz, 2009).

Sinobî'nin doğduğu zamanlarda Sinop Candaroğulları Beyliği hakimiyetinde bir şehirdi. Daha sonra Fatih Sultan Mehmed 865/1461 senesinde Sinop ve çevresini Osmanlı topraklarına kattı. Sinop'un Osmanlı hakimiyetine girdiği dönemde Sinobî artık Bursa'da yaşamakta idi.

Babasının İbrahim isminde olması dışında Sinobî'nin ailesi hakkında maalesef herhangi bir şey bilmiyoruz. Bursa'ya niçin geldiği hakkında da malumatımız yok. Belki ilmi seven bir ailenin Osmanlı coğrafyasında dönemin en önemli ilim merkezi olan Bursa'ya ilim öğrenmek üzere gönderdiği bir evladı olabilir.

Sinobî'nin üç Osmanlı padişahı dönemini gördüğü anlaşılmaktadır. Bunlar II. Murad (saltanatı: 1421-1444 ve 1446-1451), Fatih Sultan Mehmed (saltanatı: 1444-1446 ve 1451-1481) ve II. Bayezid (saltanatı: 1481-1512).

Taşköprülüzade, Sinobî'yi II. Murad dönemi âlimlerinden saymaktadır (Taşköprülüzade, 1975). Bu, onun II. Murad döneminde yani 1421-1444 yıllarında Bursa'da bulunduğu ve bu dönemde "ilim adamı" kimliğini haiz olduğuna işaret etmektedir. Böylece onun 1400'lü yılların başlarında doğduğunu tahmin edebiliriz. Ancak Taşköprülüzade'nin hata yapma ihtimali ihtimalini de burada düşünmek yersiz olmayacaktır. Zira Sinobî'nin eserlerini yazış tarihleri dikkate alındığında (h. 865/m. 1461, h. 872/m. 1467 vs) bunların Fatih dönemine denk geldiği görülmektedir. Muhtemelen II. Murad dönemi Sinobî'nin ilmî bakımdan henüz yetiştiği dönemlere denk gelse gerektir.

3. Kariyeri

Sinobî'nin eğitimini nerede ve hangi hocalardan aldığını kaynaklardan tespit edemiyoruz. Ancak yetiştiği dönemde Osmanlı Devleti'nin başkenti ve bu sebeple ilim hayatının en canlı olduğu şehri olan Bursa'da bulunması sebebiyle dönemin önemli âlimlerden ders aldığı tahmin edilebilir.

3.1. Hocaları

Sinobî'nin Hâşiye alâ Şerhi'l-Mekâsîd adlı eserinin 890 [1485] senesinde –yani Sinobî'nin henüz hayatta olduğu zamanda- istinsah edilmiş bir nüshasının kapak sayfasında kimin düştüğü belli olmayan bir notta Sinobî hakkında "Hızır Bey'in öğrencisi" ifadesi kullanılmakta ve Sinobî'nin Sultaniye Medresesi müderrisi iken vefat ettiği kaydedilmektedir (Sinobî, 890/1485). Eğer bu ibare doğrudursa Sinobî, döneminin en yetkin Osmanlı âlimlerinden olan Hızır Bey'in (ö. 863/1459) öğrencisidir. Hızır Bey gibi dönemin en kudretli âlimlerinden birinin öğrencisi olduğuna göre bu, Sinobî'nin iyi bir eğitim aldığına bir işaret olarak kabul edilebilir. Bu durumun daha iyi ortaya konulabilmesi için Hızır Bey'den bahsetmek yerinde olacaktır.

Hızır Bey, kaynaklarda geçtiğine göre 810/1407 tarihinde Sivrihisar'da dünyaya gelmiştir. Babası Sivrihisar kadısıdır. Annesinin meşhur Nasreddin Hoca'nın kızı olduğu rivayet edilmektedir. Buna göre Hızır Bey meşhur Nasreddin Hoca'nın torunu olmaktadır. Ancak bazı araştırmacılar bu bilginin şüpheli bir mahiyet arz edip ihtiyat ile karşılanması gerektiği kanaatinde (Yazıcıoğlu, 1998). İlk eğitimini kadı olan babasından almış, daha sonra Bursa'da bulunan dönemin gözde ilim adamlarından Molla Yegan'ın talebesi ve daha sonra da damadı olmuştur. Hızır Bey'in eğitimi için Sivrihisar'dan Bursa'ya gelmiş olması, Bursa'nın o dönem cazip bir ilim merkezi olduğunu gösterdiği gibi Sinobî'nin de Sinop'tan kalkıp Bursa'ya gelmiş olmasının sebebinin de aynı gayeye matuf olduğunu düşündürmektedir.

Hızır Bey'in bir ilim aşığı olduğu ve pek çok ilmi tahsil ettiği, hatta insanların pek bilmediği ilimlere de vâkıf olanlar arasında Molla Fenârî'den sonra Hızır Bey gibi kimsenin gelmediği söylenmiştir (Taşköprülüzade, 1975). Hızır Bey, eğitimini tamamladıktan sonra memleketi Sivrihisar'da bulunan medreseye hoca olmuştur. Asıl şöhretini Fatih Sultan Mehmed ile tanıştıktan sonra elde etmiştir. Hızır Bey, Edirne'de Fatih'in huzurunda yapılan ilmi toplantılardan birinde Mısır veya Suriye'den gelen bir Arap âlimiyle giriştiği tartışmada üstünlük sağlayınca padişahın dikkatini çekmiş, bir Osmanlı âliminin bu başarı karşısında memnun olan padişah sırtından kürkünü çıkarıp kendisine giydirmiş ve onu Bursa'daki dedesi Çelebi Mehmed'in yaptırdığı Sultaniye Medresesi'ne 50 akçe ile müderris tayin etmiştir. Hızır Bey bu medresede Hocazade Muslihuddin Mustafa, Molla Hayalî gibi döneminin gözde âlimlerini yetiştirmiştir. Bunlardan biri de muhtemelen Sinobî'dir. Taşköprülüzade'nin bildirdiğine göre Hızır Bey'in Fatih ile tanışmasına vesile olan olay Fatih'in saltanatının ilk yıllarında olmuştur ki, muhtemelen bu tahta ilk çıkışı olan 1444-1446 yılları arasında gerçekleşmiş olabilir. Buna göre Hızır Bey de bu yıllarda Sultaniye Medresesi'ne müderris olmuş olmalıdır ve dolayısıyla muhtemelen Sinobî de bu yıllarda medresenin öğrencilerinden biri olmaktadır.

Hızır Bey İstanbul'un fethinden sonra da Fatih'in teveccühlerine mazhar olmuş, Fatih kendisini İstanbul'a getirmiş ve önemli görevlere tayin etmiştir. Bunlardan birisi de İstanbul'un ilk kadılığı görevidir. Kadılık o dönemde yalnızca yargı görevi olmayıp günümüzde belediyececilik hizmetlerinin bir kısmının sorumluluğunu da bünyesinde bulunduran bir makamdı. O nedenle Hızır Bey, bu görevi sebebiyle İstanbul'un "ilk belediye başkanı" olarak da kabul edilir. Nitekim günümüzde İstanbul Belediye Başkanlık binasının ön avlusunda yer alan İstanbul'un geçmiş belediye başkanlarının büstleri arasında ilk sırada Hızır Bey için yapılmış bir büst bulunmaktadır. Ayrıca İstanbul'un Anadolu yakasında, Hızır Bey'e verilen geniş araziler sebebiyle buraya "Kadıköy" denilmiş ve bu isim zamanla bugün bildiğimiz şekliyle "Kadıköy" halini almıştır. Hızır Bey genç denilebilecek bir yaşta vefat etmiştir ve kabri Vefa ile Zeyrek arasında, Zeyrek Camii yakınındadır. Kısacası eğer gelen bilgi doğrudursa, Sinobî, yaşadığı dönemin en kudretli âlimlerinin başında gelen Hızır Bey'in öğrencisi olmuş ve böylece iyi bir eğitimden geçmiştir.

3.2. Görevleri

Sinobî'nin medrese eğitimini tamamladıktan sonra nerelerde görevler yaptığını bilemiyoruz. Ancak ilerleyen yaşlarında Bursa'nın ve Osmanlı döneminin en prestijli eğitim kurumlarından biri olan Sultaniye Medresesi'nde müderris olduğunu ve bu görevi sırasında vefat ettiğini biliyoruz. Sinobî'nin Sultaniye Medresesi'ne müderris olması ve ömrünün sonuna değin bu görevde kalması, onun ilmi kişiliği ve tanınırlığı noktasında önemli bir referans sunmaktadır. Zira Sultan Çelebi Mehmed'in 1413-1419 tarihleri arasında yaptırdığı "Yeşil Külliye"sinin bir parçası olan Sultaniye Medresesi, Osmanlı dönemi boyunca en önemli medreselerden biri olmuştur. Bu medrese kurulduktan sonra Osmanlı'nın birinci sıradaki medresesi haline gelmiştir. Ta ki II. Murad'ın Edirne'deki 3 Şerefeli Camii yanındaki Saatli Medresesi ile İstanbul'un fethinin akabinde Fatih'in kurduğu Sahn-ı Seman medreseleri yapılarına kadar. Ancak yine de bu medrese her zaman İstanbul medreselerinden sonra Osmanlı'nın en önde gelen medreselerden biri olarak kalmıştır (Furat, 2003). Nitekim medrese uzun süre en büyük ilim rütbesini alan bilginlerin bir çeşit üniversitesi olarak nitelendirilmiştir. Hatta medresenin şöhreti Buhara ve Türkistan'a kadar gitmiştir. Buralarda bir hoca azametle yürüdüğünde "*Ne o! Sultaniye Medresesi'ne müderris mi oldun?*" denirdi (Pay, 2010).

Bu medresenin müderrislerinden şeyhülislam, büyük şehirlere kadılar, kazaskerler ve büyük âlimler çıkmıştır. İşte Sinobî'nin böyle prestijli bir medresenin müderrisliğini yapmış olması ilmi mertebesinin yüksekliğini göstermesi bakımından anlamlıdır. Sinobî'nin kaynaklarda geçen "*Sultaniye Medresesi müderrisi iken vefat etti*" ibaresi sebebiyle son görev yerinin burası olduğunu biliyoruz.

3.3. İlmî Kişiliği

Sinobî'nin Sultaniye Medresesi müderrisliğine yükselmesi ve ölene dek bu görevde bulunması onun zaten önemli bir ilmi payesinin olduğunu göstermektedir. Bunun yanında yazmış olduğu eserleri incelendiğinde tefsir, Arap dili ve edebiyatı,

kelâm gibi dinî ilimlerde yetkin bir âlim olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim eserlerindeki yetkinliği âlimler tarafından da itiraf edilmiştir. Örneğin Kâtip Çelebi, Sinobî'nin bazı ayetlerin tefsirini ele aldığı eserinden bahsederken Sinobî'nin bu eserde 'tefsir ilmindeki maharetini' sergilediğini söylemektedir (Katip Çelebi, 1971). Taşköprülüzade de Sinobî'nin keskin bir zekaya ve süratli bir kavrayışa sahip olduğunu belirtir (Taşköprülüzade, 1975).

Mecdî Mehmed Efendi ise Sinobî hakkında şöyle der: "Hoş sohbetli ve faziletle muttasıf bir zat idi. Âlemi gösteren Büyük İskender'in aynası gibi pak ve saf olduğundan ilmî meseleler onda muharrer ve musavver idi. İlmî hakikatlerin tamamı, onun gönül aynasında yansıyor." (Kazanç, 1991).

Kaynaklar Sinobî'nin dikkat çekici bir hususiyetini de aktarırlar. O da, Sinobî'nin yazı hususunda eli çabuk ve kalemi süratli bir hattat oluşudur. Taşköprülüzade'nin babasından naklettiğine göre Sinobî, Muhtasarı'l-Kudurî adlı eseri bir günde; Cür-cânî'nin Şerhu'ş-Şemsiyye'sinin haşiyelerini ise bir gecede yazmıştır (Taşköprülüzade, 1975). Ek kısmında Sinobî'nin bizzat kendi el yazısıyla çoğalttığı nüshalardan iki örneği sunmaktayız. Bu iki örneğin her birinin sonunda nüshanın müstensihisi olarak Sinobî'nin kendisini tanıttığı bir ferağ kaydı, yani yazma eserlerde çoğu zaman nüshayı çoğaltan kişinin kendisini ve nüshayı çoğalttığı tarihi belirttiği not kısmı bulunmaktadır. Hicri 849 [miladi 1445] tarihini taşıyan ilk örnek (bk. Ek.1-a), Sinobî'nin genç olduğu dönemde istinsah ettiği bir nüshadır. Nüshanın sonunda Sinobî, kendisini Arapça olarak "İlyas b. İbrahim es-Sinobî, afâ aleyhimâ el-Melik el-Alî [Sinoplu İbrahim oğlu İlyas, Melik ve Yüce olan Allah o ikisini affeyleye]" şeklinde tanıtmaktadır (bk. Ek.1-b). Dua cümlesinden Sinobî'nin nüshayı çoğalttığı zamanda babasının hâlâ hayatta olduğunu anlıyoruz. İkinci örnek ise Sinobî'nin h. 865 [m. 1460] tarihinde çoğalttığı bir nüshaya aittir (bk. Ek.1-c). Eserin sonundaki ferağ kaydında Sinobî kendisini "İlyas b. İbrahim eş-şehir bi's-Sînâbî [Sinoplu diye tanınan İlyas b. İbrahim]" şeklinde tanıtmaktadır (bk. Ek.1-d). Böylece Sinobî'nin, çevresinde Sinobî yani "Sinoplu" olarak tanındığı anlaşılmaktadır.

4. Eserleri

Sinobî'nin kaynaklardan tespit edilebildiği kadıyla 4 eseri bulunmaktadır. Bu eserleri şunlardır:

1. Risâle fî tefsîri ba'zı'l-âyât: Sinobî'nin bazı Kur'an âyetlerini tefsir ettiği risalesidir ve bu eserde tefsir ilmindeki maharetini gözler önüne sermiştir.
2. Fethu'n-nükûd fî Şerhi'l-arûz: Ebû'l-Ceyş el-Ensârî el-Endelüsî (ö. 549/1155)'nin Arûzu'l-Endelüsî olarak bilinen eseri üzerine Sinobî'nin yazdığı bir şerhtir ve Endelüsî'nin eserindeki tezatları ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Bu, Sinobî'nin Arap dili ve edebiyatı sahasında da yetkin olduğunu göstermektedir.
3. Hâşiyeye alâ Şerhi'l-Makâsîd: Sadüddin et-Teftâzânî'nin yazdığı Şerhu'l-Makâsîd adlı eser üzerine Sinobî'nin yazdığı bir şerhtir. Taşköprülüzade bu eseri güzel bir şerh olarak niteler ve kendisinin Sinobî'nin bizzat eliyle yazdığı bir nüshayı gördüğünü söyler (Taşköprülüzade, 1975). Bu eser, Teftâzânî'nin Şerhu'l-Makâsîd'ı ve üzerine başka müelliflerin yazdığı hâşiyeler ile birlikte Hacı Muharrem Efendi el-Bosnavî Matbaası'nca 1305 [1887/88] tarihinde basılmıştır.
4. Şerhu'l-Fıkhî'l-ekber: Hanefîlerin mezhep imamı Ebû Hanîfe'nin el-Fıkhü'l-ekber isimli eseri üzerine Sinobî'nin yazdığı şerhtir. Sinobî'yi kayda değer bir ilim adamı kılan bu eserdir. 865/1460 senesinde kaleme almış ve Fatih Sultan Mehmed'e sunmuştur. Sinobî'nin isminin fazla şöhret kazanmamasına rağmen bilhassa eseri Şerhu'l-fıkhî'l-ekber'in nüshalarının çok olması bu eserin büyük bir kabul gördüğünü göstermektedir (Kazanç, 1991). Hatta eserin bir nüshasının da Taşkent'te olduğu tespit edilmiştir. Bu, eserin Türkistan coğrafyasında da bilindiğini göstermektedir. Sinobî'nin yazdığı bu şerh âlimler tarafından genel bir kabul görmüş ve beğenilmiştir. Bu nedenle Sinobî'ye "Fıkh-ı Ekber Şârihi" de denilmiştir. Fıkh-ı Ekber üzerine bir çok şerhin yazıldığı Osmanlı döneminde, özellikle Sinobî'nin "Fıkh-ı Ekber şârihi" olarak anılması hem eserinin değerini hem de ilmî kudretini göstermesi bakımından anlamlıdır.

Sinobî'nin bu eserinin elimize ulaşan en eski nüshası eserin değerini ortaya koyan bir hususiyeti de barındırmaktadır. Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, 1670 numarada 1b-75a varakları arasında yer alan el yazma nüsha, Sinobî'nin eserini yazdığı tarihten iki yıl sonra 867 [1462]'de istinsah edilmiştir. Ancak bu nüshayı dikkate değer kılan nüshayı çoğaltan kişidir. O da Osmanlı Devleti'nin üçüncü Şeyhülislamı, İstanbul'un Hızır Bey'den sonraki kadısı ve Fatih Sultan Mehmed'in hocalarından biri olan büyük âlim Molla Hüsrev'dir (ö. 885/1480). Molla Hüsrev'in nüshayı istinsah ettiği 867/1462 tarihi, bir dönem İstanbul kadılığı görevini bırakarak Bursa'ya dönüp medresesini kurduğu ve 7 yıl bu şehirde öğretim faaliyetlerini sürdürdüğü dönemin hemen başlarına denk gelmektedir. Buna göre, Molla Hüsrev, Bursa'ya geldiğinde Sinobî'nin şerhini görmüş, incelemiş ve beğenmiş olacak ki bizzat kendi eliyle eseri çoğaltmıştır. Sinobî'nin bu dönemde Bursa'da öğretim faaliyetleri içerisinde olması ve Molla Hüsrev ile bizzat tanışıklığı ve belki de arkadaşlığı olması kuvvetle muhtemeldir. İleride de temas edileceği üzere Molla Hüsrev ile Sinobî aynı hazirede medfundur. Sözün kısası, Molla Hüsrev gibi dönemdeki ilmî kudreti herkes tarafından kabul edilmiş büyük bir âlimin Sinobî'nin Şerhu'l-Fıkhî'l-ekber'ini bizzat kendi eliyle çoğaltması eserin değerini gösteren işaretlerden biri olarak kabul edilebilir. Fethi Kerim Kazanç, Sinobî'nin bu eserini yazmış olduğu yüksek lisans tezinin son kısmında söz konusu yazma nüshadan hareketle neşretmiştir (Kazanç, 1991).

Sinobî'nin Fıkh-ı Ekber üzerine yazdığı bu şerh, aynı eser üzerine yazılan diğer şerhler ile karşılaştırıldığında oldukça hacimli olduğu görülmektedir. Sinobî'den bahseden her kaynak, onun bu eserine muhakkak işaret etmiş ve onu "Fıkh-ı Ekber Şârihi" şeklinde isimlendirmiştir. Bu, İslamî ilimlerle meşgul bir âlim için önemli bir payedir.

Sinobî'nin kaynaklarda geçen bu 4 eserinden başka Hâşiyeye alâ Şerhi'l-Makâsîd isimli eserinin Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi, 429 numarada 1b-102b varakları arasında yer alan 890 [1485] tarihli yazma nüshasının kapak sayfasında ismi belirtilmeyen bir kişi tarafından düşülen notta Sinobî'nin Hâşiyeye ale't-Telvîh ve Hâşiyeye ale'l-Mutavvel isimli eserlerinin de bulunduğu bilgisi yazılıdır. Ancak Sinobî'nin bu şekilde iki eserinin daha bulunduğu bilgisini doğrulama imkânına sahip olmadığımız için bunları eserleri arasında kesin bir dille zikretmek uygun olmayacaktır.

Sinobî'nin eserlerine bakıldığında neredeyse tamamının şerh ve hâşiye türünde olduğu göze çarpmaktadır. Şerh, yazılmış bir eserin ifadelerindeki kapalılıkları açmak, anlaşılması güç görünen veya özlü şekilde ifade edilen beyanlarını açıklamak amacıyla yazılmış eserlerdir. Hâşiyeler de şerhler gibi bir eserin notlandırılması şeklinde olup, bazen şerhlerin de şerhi mahiyetinde yazılmış eserlerdir. Bu sebeple şerh ve hâşiyelerin aslında özgün eserler olmayıp belli eserler üzerine yazılmış açıklama ve notlardan ibaret oldukları düşünülebilir. Ancak işin aslı çoğu zaman böyle değildir. Şerh ve hâşiye eserleri esasen belli bir dönemin hâkim bir yazım türüdür. Bir âlim kendine özgü görüşleri ve ilmî yetkinliğini daha önce yazılmış bir eseri merkeze alarak ona dair yaptığı açıklamalarda ifşa etmektedir. Yani açıklama ve notlandırma gibi görünen eser, aslında o âlimin kendine özgü görüş ve yaklaşımlarını içermektedir. Osmanlı döneminin çokça tercih edilen bir yazım türü olması sebebiyle Sinobî de kendi ilmî birikimini ve özgün görüşlerini şerh ve hâşiye formundaki eserlerde sunmuştur. Sinobî'nin ilmî değeri yazdığı eserlerin türlerinden hareketle değil içeriğindeki değerlendirmelerden hareketle tayin edilmelidir.

5. Vefatı ve Kabri

Kaynakların bildirdiğine göre Sinobî, Bursa Sultaniye Medresesi müderrisi iken 891/1486 tarihinde vefat etmiştir. Kabri Zeyniler Kabristanı'ndadır (bk. Ek.2-a/b). Sinobî'nin Zeyniler Kabristanı'nda gömülü olması sıradan bir durum olmayıp anlam ve değer taşımaktadır. Zira bu kabristan, dönemin âlim ve itibarlı kişilerinden pek çoğunun gömülmeyi vasiyet ettiği prestijli bir yerdir. İsmi zaman zaman 'Osmanlı'nın aydın tarikatı' diye de tanımlanan Zeyniyye tarikatından almaktadır. Zeyniyye, XV. yüzyılın ilk yarısında dönemin tanınmış şeyhlerinden Zeynüddin Hafî'nin önderliğinde Herat'ta ortaya çıkmış ve kısa sürede 3 kıtaya yayılmış bir tarikattir (Tek, 2005). Tarikatı Bursa'ya taşıyan kişi Zeynüddin Hafî'nin halifesi Kudüslü sufi Abdüllatif Kudsi'dir (ö. 856/1452). Kudsi'nin türbesi de Zeyniler Kabristanı'nın bitişiğindedir. Kudsi, Osmanlı döneminin meşhur sufilerinden ve Fatih Sultan Mehmed'in çok değer verdiği kişilerden biri olup İstanbul'un Vefa semtine de ismini vermiş olan Şeyh Ebu'l-Vefâ'yı yetiştiren kişidir. Kudsi'nin vefatından sonra bugünkü Zeyniler Kabristanı'nın bulunduğu arsaya zaviye, mescit, abdesthane ve türbe inşa edilmiş, daha sonra tarikata mensup kişilerin aynı araziye gömülmesiyle bir kabristan oluşmuştur. Sinobî'nin buraya gömülmüş olması onun da bu tarikata mensup olup olmadığı sorusunu akla getirmektedir. Bu konuda net bir hüküm verme imkânından mahrum olsak da bu kabristana gömülmüş olmak için ille de tarikat mensubu olmanın gerekli olmadığını da altını çizmek gerekir. Zira Zeyniyye tarikatının tekkeleri Osmanlı yükselme döneminde âlimlerin, sanatkârların, toplumun önde gelen seçkin kimselerinin içli dışlı olduğu bir uğrak yeri, bir kültür merkezi gibidir. O nedenle Bursa'daki bu kabristan da dönemin âlim ve seçkin zevatının öldükten sonra gömülmek istediği yerlerden biri olmuştur. Nitekim Molla Hüsrev de İstanbul'da vefat etmiş olmasına rağmen Bursa'daki Zeyniler Kabristanı'na gömülmeyi vasiyet etmiştir. Bursa Sultaniye Medresesi müderrisi iken vefat etmiş olan Sinobî'nin de bu mezarlıkta gömülmeyi arzu ettiği ve böylece buraya gömüldüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca onun bu kabristana gömülecek derecede bir itibarının olduğu da ortaya çıkmaktadır.

Kaynakların belirttiğine göre Zeyniler Kabristanı'nda pek çok kişi medfundur. Bunların hepsini tespit edebilme imkânına sahip değiliz. Ancak Zeynî şeyhlerinden Mehmed b. Sadî (ö. 1040/1630) Vefeyâtnâme'sinde bu kabristanda medfun olan bazı kişileri saymıştır. Sinobî'nin burada medfun olduğu onun "Cümleden biri şârih-i Fıkh-ı Ekber olan Molla Sînâbî [=Sinobî] ki, Sultan müderrisi iken vefat etmiştir. Onlar da mezkûr câmiin kapısı önünde medfundur." ifadesinden (Tek, 2005) anlamaktayız. Ayrıca bugün Zeyniler Kabristanı'nın bitişiğinde bulunan Zeyniler Camii'nin avlusundaki çeşmenin üstünde yer alan kitabede kabristanda medfun bulunan şahısların isimleri Latin harfleriyle yazılmış, Sinobî'nin ismi bu listede "Mü-derris Sinoplu İlyas 1486" ibaresi ile yer almıştır (bk. Ek.2-c).

Sinobî'nin mezar taşı maalesef günümüze ulaşmamıştır. 2012 senesinde Bursa Büyükşehir Belediye tarafından restore edilmiş yeni haliyle Zeyniler Kabristanı'nda Sinobî'nin, baş kabir taşında "Merhum Müderris", ayak kabir taşında da vefat tarihini gösteren "Sene 891" ibaresinin yer aldığı bir mezarda medfun olduğunu tahmin etmekteyiz. Zira 891 tarihi, Sinobî'nin hicrî vefat tarihidir ve "Merhum Müderris" de Sinobî için uygun bir tanımlamadır. Eğer mezar taşları doğru yere konulmuş ise Sinobî'nin kabristandaki yeri burası olmalıdır (bk. Ek.2-d).

6. Sonuç

Sinop'tan Bursa'ya uzanan bir hayat serüveninde, Osmanlı Sultanları II. Murat, Fatih Sultan Mehmed ve II. Bayezid dönemlerinde yaşamış, Osmanlı'nın en prestijli öğretim kurumlarından Bursa Sultaniye Medresesi'nde müderrislik gibi yüksek bir mevkiye erişmiş, İmam-ı Azam Ebû Hanîfe'nin Fıkh-ı Ekber'i üzerine yazdığı şerhi ile büyük kabul görmüş, Molla Hüsrev gibi büyük âlimler tarafından eseri çoğaltılmış ve kaynaklarda "Fıkh-ı Ekber Şârihi" olarak anılmış, devrin seçkin kişilerinin medfun olduğu Zeyniler Kabristanı'nda ebedî istirahatine çekilmiş, İlyas b. İbrahim es-Sinobî yani Sinoplu İbrahim oğlu İlyas, Sinop ilinin bir değeridir!

Kaynaklar

Furat, A.Z., 2003. "Eğitim-Mimari İlişkisi Açısından Kuruluş Dönemi Osmanlı Medreseleri". **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, s. 181-208.

Katip Çelebi, 1971. **Keşfü'z-Zunûn an Esami'l-Kütüb ve'l-Fünûn**. 2. bsk., Ankara, 2 cilt.

Kazanç, F.K., 1991. **İlyas b. İbrahim es-Sinobî'nin Fıkh-ı Ekber Şerhi**. İzmir, 250 s.

Öz, M., 2009. "Sinop". **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**. İstanbul, 588 s. içinde s. 252-256.

Pay, S., 2010. **Kuruluşundan Günümüze Yeşil Külliyesi**. Bursa, 368 s.

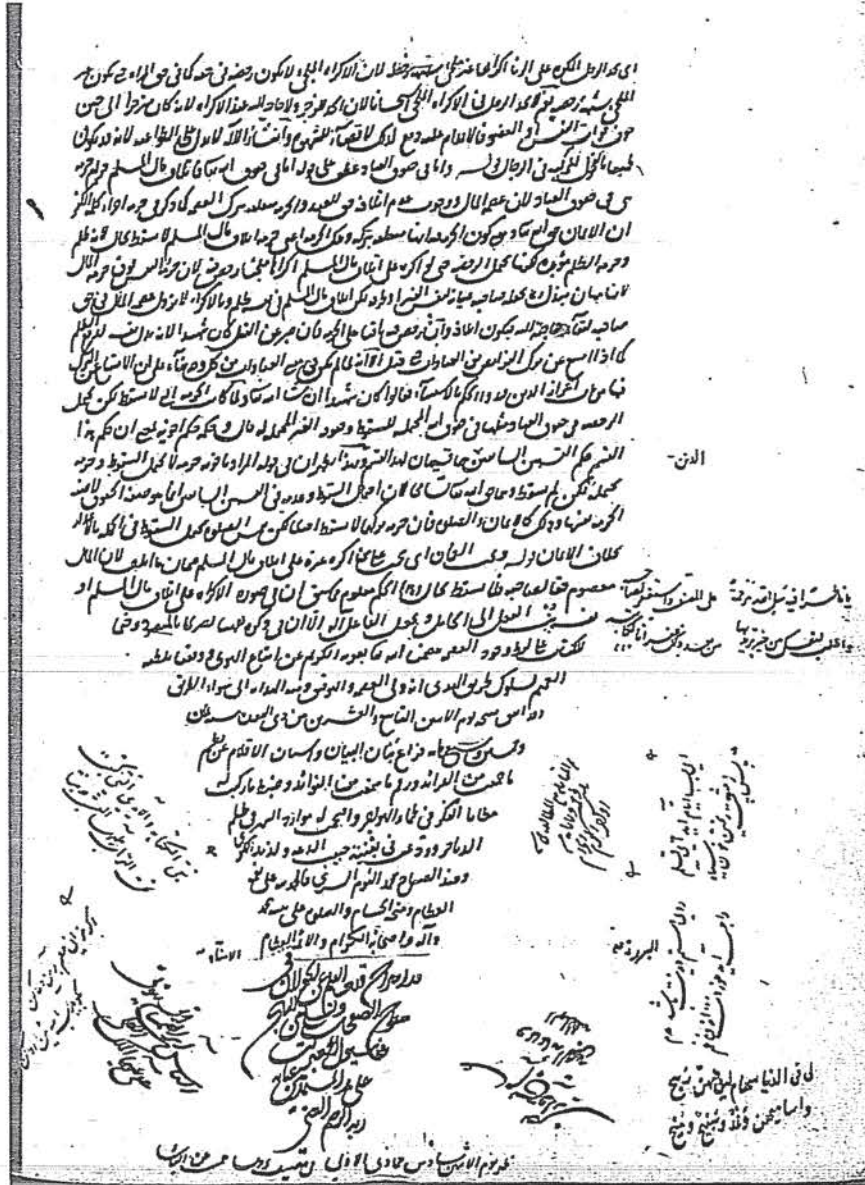
Sinobî, İ., 890/1485. Hâşiye alâ Şerhı'l-Makâsıd. Yazma Eser: Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi, 429, vr. 1b-102b. Müstensih: Abdülfettah b. Hayreddin.

Taşköprülüzade, İ., 1975. **eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye**. Beyrut, 520 s.

Tek, A., 2005. "Zeyniyye Kültürünün Bursa'daki Mirası". **Uluslararası Bursa Tasavvuf Kültürü Sempozyumu 4**. Bursa, s. 381-406.

Yazıcıoğlu, M.S., 1998. "Hızır Bey". **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**. İstanbul, 553 s. içinde s. 413-415.

EK.1 Sinobî'nin El Yazısından Örnekler

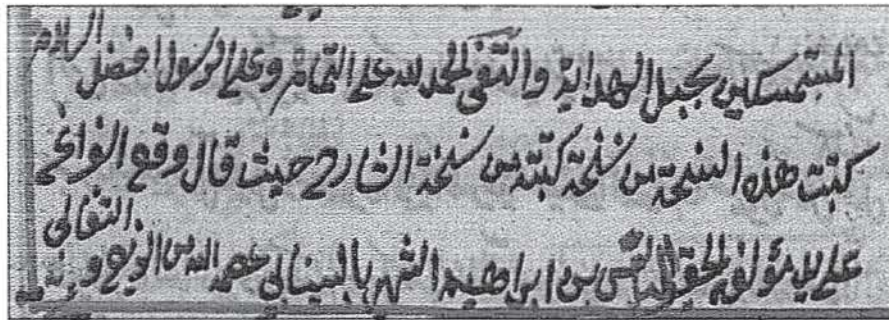
a- Teftâzânî, Telvîh, Süleymaniye Kütüphanesi, Murad Molla, 633, müstensih: İlyas b. İbrahim es-Sinobî, istinsah tarihi: h. 849 [m. 1445]. Nüshanın son sayfası.

b- Yukarıdaki nüshanın sonunda metnin sol tarafında yatay şekilde yazılmış "İlyas b. İbrahim Sinobî, afâ anhumâ el-Melik el-Alî [Sinoplu İbrahim oğlu İlyas, Melik ve Yüce olan Allah o ikisini affeyleye]" kaydı.

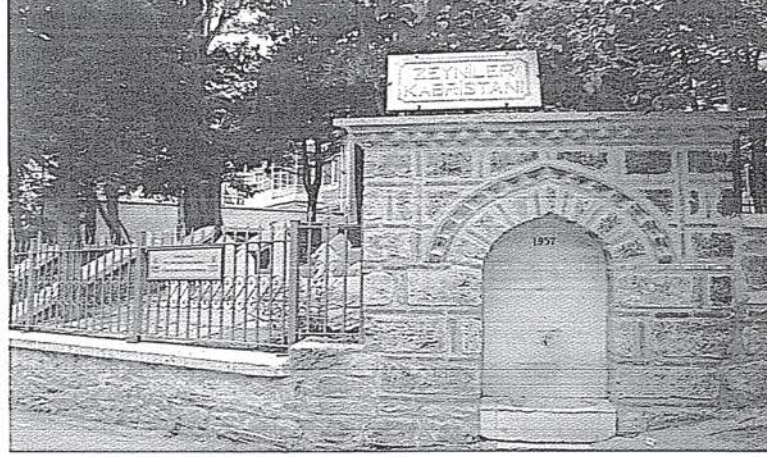

- c- Halil b. Ali en-Neccârî, Nefîsü'r-riyâz, Afyon Gedik Ahmet Paşa İl Halk Kütüphanesi, no. 17863, müstensih: İlyas b. İbrahim es-Sinobî, istinsah tarihi: h. 865 [m. 1460]. Nüshanın ilk sayfası.

- d- Yukarıdaki nüshanın en son sayfasında yer alan ferağ kaydı. Son satırda Sinobî'nin kendisini "İlyas b. İbrahim eş-şehir bi's-Sînâbî [Sinoplu diye tanınan İlyas b. İbrahim]" olarak tanıttığı kayıt.

Ek.2 Zeyniler Kabristanı ve Sinobî'nin Kabri

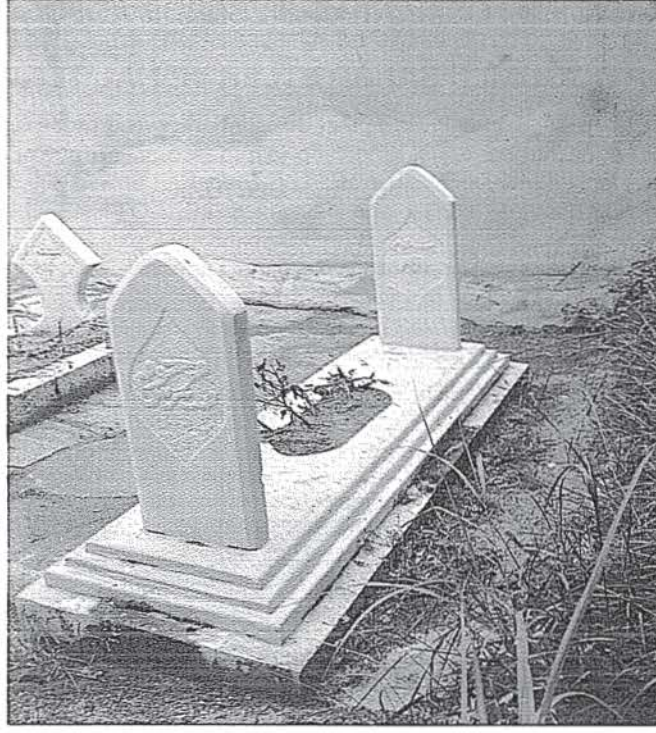
e- Sinobî'nin kabrinin bulunduğu Bursa'daki Zeyniler Kabristanı'ndan bir görünüm

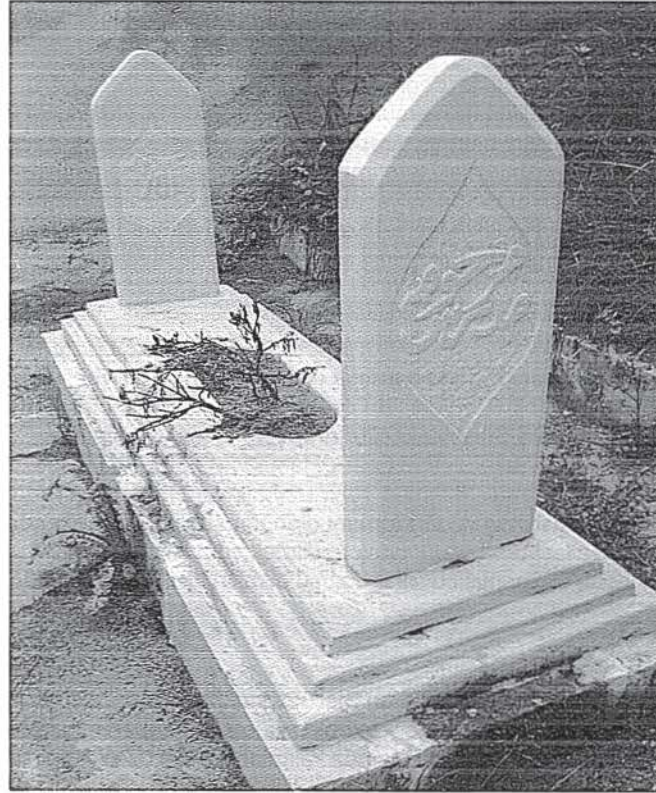
f- Sinobî'nin kabrinin bulunduğu Bursa'daki Zeyniler Kabristanı'ndan bir görünüm

ZEYNİLER CAMİİ ÇEVRESİNDE GÖMÜLÜ BÜYÜKLER		
MOLLA HÜSREV 1481	ASCI ZADE MÜDERRİS HASAN 1536	BOLULU MEHMET CELEBI 1504
MOLLA HAYALI 1470	MÜDERRİS UZUN MÜSLİHUDDİN 1512	MUALLİM ZADE MUSTAFA 1525
FENARI ZADE MUHASSE	ANADOLU KAZASKERİ MUALLİM	SEYYİD ALI 1533
HASAN CELEBI 1481	ZADE AHMED EFENDI 1572	MEHMET CELEBI 1564
MÜDERRİS SİNOPLU İLYAS 1486	MÜFTÜ AHMED PAŞA BİN HIZIR	ABDÜLCAZİZ 1568
KADI ZADE KASIM 1493	SEYİBKADI CELEDDİN 1521	ABDULLAH 1596
MÜDERRİS HIZIR PAHA 1449	İMAM ZADE AHMED 1569	MEHMET 1608
VE DELU DERVİŞ MEHMET 1479	EMİR SAH ZADE ABDÜLGANI 1586	MEHMET 1630
SAFİVÜDDİN MUSTAFA 1513	HAZASKER HÜSAM ZADE	KEMAL AKIF 1814
MÜDERRİS ŞİBÜRGE ŞUCA 1517	MUSTAFA MEHMET NADİRİ,	MÜSLİHUDDİN
MÜFTÜ AHMED PAŞA OĞLU	ALİ VAİZ 1598	MAHMUD HAYRAN,
HIZIR BEY 1508	KARABABA ZADE İBRAHİM 1715	HÜSAM ZADE SUN'ULLAH,
KADI SEYH NVAZİ ŞUCA 1508	SEYYİD NESİMİ 1774	SADETTİN, İSMAIL
MUALLİM ZADE LÜTFÜ 1523	HACI BAYRAM, SEYH	VEHBI 1877
İSRAFİL ZADE FAHREDDİN 1536	ABDÜLLATİF KUTSI 1452	
KUŞÇU ABDİ CELEBI 1566	TACEDDİN İBRAHİM	
MÜDERRİS ABDÜVAHİD 1578	KARAMANI 1475	
MÜDERRİS SÜFYAN 1587	HACI HALİFE İBNE VEFA 1489	

g- Zeyniler Camii avlusunda yer alan çeşmenin üst kısmında bulunan içinde Zeyniler Kabristanı'nda medfun kişilerin isimlerinin yazıldığı kitabe. Sinobî'nin ismi soldaki sütunun üstten beşinci sırasında "Müderriş Sinoplu İlyas 1486" şeklinde belirtilmiştir.

h- Sinobî'nin Kabri'nden bir görüntü

i- Sinobî'nin Kabri'nden bir görüntü. Baş taşında "Merhum Müderris", ayak taşında ise ölüm tarihini gösteren "Sene 891" yazılı.